

Josep Pach Roselló, un lleidatà víctima de l'operació Bolero-Paprika

**Josep Pach Roselló, a Lleida victim
of Operation Bolero-Paprika**

M. Glòria Garcia Vallecillos
Catedràtica d'Ensenyament
Secundari de Geografia i
Història
ggarcia335@gmail.com

RESUM

Es presenta una breu biografia de Josep Pach Roselló (Lleida, 1911-1975) que desvetlla els fets viscuts com a víctima de l'Operació Bolero-Paprika el 1950 i la seva deportació a Còrsega i Polònia. Mestre durant la II República, membre del col·lectiu de mestres Batec, regidor pel PSUC durant el 1937, participa en la Guerra Civil i s'exilia a França el febrer de 1939. Participa en la resistència i el 30 de juliol de 1944 és deportat a Buchenwald. És alliberat i repatriat a França. En plena Guerra Freda, el govern francès posa en marxa l'Operació Bolero-Paprika contra els comunistes.

PARAULES CLAU

Josep Pach Roselló, Operació Bolero-Paprika, Guerra Freda, PSUC, PCE, França, Còrsega, Polònia.

ABSTRACT

A brief biography of Josep Pach Roselló (Lleida, 1911-1975) is presented, revealing the events he experienced as a victim of Operation Bolero-Paprika in 1950 and his deportation to Corsica and Poland. A teacher during the Second Republic, a member of the Batec group of teachers, a councillor for the PSUC during 1937, he fought in the Civil War and went into exile in France in February 1939. He took part in the resistance and on 30th July 1944, he was deported to Buchenwald. He was released and repatriated to France. In the midst of the Cold War, the French government launched Operation Bolero-Paprika against the Communists.

KEYWORDS

Josep Pach Roselló, Operation Bolero-Paprika, Cold War, PSUC, PCE, France, Corsica, Poland.

ANTECEDENTS: EXILI I DEPORTACIÓ A BUCHENWALD

Josep Pach Roselló va néixer a Lleida el 27 de febrer de l'any 1911. (Fig.1) Durant la II República va exercir com a mestre i, alhora, membre actiu del grup Batec. Iniciada la guerra, entre el febrer i l'octubre del 1937, va ser escollit regidor de la Paeria de Lleida com a militant del PSUC i va desenvolupar les tasques de secretari de la FETE-UGT. Es va allistar a l'Exèrcit Popular de la República el gener del 1938, i va formar part de la 27a i la 60a Divisió, 224 Brigada Mixta com a comissari polític¹ del grup «Lenin», fins al febrer de 1939, en què va emprendre el camí de l'exili cap a França. Després de passar per diversos camps de concentració francesos² (Barcarès, Saint-Cyprien i Septfonds), es va incorporar, obligatòriament, el mes de gener del 1940 a les CTE³ i als GTE francesos a la Dordogne, on va romandre fins al setembre de 1942, data en què va ser arrestat per la policia francesa.

Fig. 1. Josep Pach Roselló (fons familiar).

Durant la seva estada a la Dordogne, concretament a Vergt, va esdevenir un agent actiu de la recentment creada UNE,⁴ raó per la qual el 7 de setembre de 1942, en el transcurs de l'operació «Reconquesta de España» (1942-1945), va ser arrestat i empresonat. Se l'acusà de:⁵

- 1r: Distribuir premsa clandestina «d'inspiració estrangera, susceptible de perjudicar l'interès nacional»
- 2n: Difondre «ordres de la 3a internacional o organitzacions que s'hi adscriuen».
- 3r: Realitzar conscientment actes que constitueixen «una manifestació contra el poble francès o el seu govern».
- 4t: Sense autorització habitual «fabricaven o posseïen artefactes o aparells assassins o incendiàries».
- 5è: Exercir «una activitat comunista, terrorista, anarquista o subversiva».

En un judici col·lectiu, en què van ser jutjats un total de 177 comunistes espanyols, va ser condemnat a tres anys de presó i una multa de 2000 francs.

Després de ser reclus, durant uns mesos, a la presó de Furgole, va ser traslladat a la presó civil de Saint Michel de Toulouse el 3 de febrer de 1943.⁶ El 30 de juliol de 1944 va sortir de Toulouse en el comboi 1252 en direcció a Buchenwald,⁷ camp al qual va ser deportat, i del que seria alliberat l'11 d'abril de 1945.⁸ Va formar part del Comitè Internacional clandestí (integrat per militants de partits d'ideologia comunista) i de la Direcció del PCE del camp com a responsable de masses. Aquest comitè va prendre el control de Buchenwald poc abans de l'arribada de l'exèrcit americà.⁹

En els dies següents a l'alliberament es va organitzar l'evacuació dels supervivents i, Josep Pach, a l'igual que el conjunt dels espanyols i catalans, va ser repatriat a França, degut a la impossibilitat de retornar a Espanya.

¹ Arxiu Històric de Lleida (AHL), 260-15 / Delegació Provincial a Lledia del Ministerio de Educación, T2-8.

² Archives de Corse-du-Sud (ACS), *Dossier d'Étranger*, cote 87W1, Sig. 19-187, 40.

³ CTE: Compagnies de Travailleurs Étrangers, creades a França el 12 d'abril de 1939 per integrar de manera obligatòria els refugiats espanyols residents en territori francès. Després de la signatura de l'armistici entre França i Alemanya el 22 de juny de 1940, es convertiren en GTE (Groupements de Travailleurs Étrangers) el 27 de setembre de 1940.

⁴ Unión Nacional Española: Moviment d'unificació nacional, impulsat el mes de juny de 1941 pel PCE, el PSUC i JSU i liderat per Jesús Monzón, que pretenia unificar tots els republicans exiliats, independentment de la seva ideologia, per crear un front comú en la lluita contra Franco. L'objectiu era organitzar una força guerrillera que derroqués el govern franquista. Fins i tot se'n van fer ressò els exiliats al continent americà.

⁵ Archives Départementales de l'Haute-Garonne (ADHG). Sentència de la Section Spéciale de la Cour d'Appel de Toulouse, del 2 de juny de 1944, FRAD031, 3808W, 1, 262-270. Per facilitar-ne la lectura, aquest fragment i els posteriors, procedents de documents originals, s'han traduït al català.

⁶ ADHG. Inventari general de la presó de Saint Michel de Toulouse. Cote 6954W, 4.

⁷ Fondation pour la memoire de la deportation. Transport parti de Toulouse le 30 juillet 1944 (1252). En línia: <http://www.bddm.org/liv/details.php?id=1.252>. [darrera consulta: 28/09/2021]

⁸ Arolsen Archives. Expedient personal de Joseph Pac (65690). Expedients individuals (masculí) - Camp de concentració de Buchenwald. Reference Code 01010503 oS.

⁹ Archivo Histórico del PCE (AHPCE), Buchenwald, Jacq 938.

Va ser evacuat, degut al seu precari estat de salut, al Sanatori Pic du Midi de Pau, on va ser tractat d'una tuberculosi que el va mantenir hospitalitzat fins al gener de 1946. A partir d'aquesta data ja consta com a resident a Toulouse, amb permís de residència de «resident privilegiat» concedit l'1 de juliol de 1946, i amb certificat de refugiat espanyol.¹⁰ El setembre de 1947 es va traslladar a Perpinyà, ciutat en la qual va exercir com a membre de l'òrgan de direcció del PCE dels Pirineus Orientals,¹¹ en condició de secretari departamental i dirigent d'UGT.¹² En aquesta ciutat va ser arrestat el 5 de setembre de 1950 dins de l'operació Bolero-Paprika.

L'OPERACIÓ BOLERO-PAPRIKA

Per entendre el context en què es posa en marxa el seguiment i registre de les activitats dels comunistes espanyols a França, ens hem de remuntar a l'any 1948, quan es fa efectiva la reobertura de la frontera amb Espanya.

Els serveis d'espionatge espanyols i francesos, amb el beneplàcit del govern francès i sota la direcció del Ministre de l'Interior, van iniciar una estreta col·laboració en la qüestió dels «rojos espanyols», que va consistir en un seguiment proper dels refugiats per tal d'elaborar informes i llistats molt detallats, focalitzats en els comunistes. Aquests informes recollien informació sobre l'organització d'aquests grups i el seu activisme antifranquista, els quals serien clau per determinar l'estratègia a seguir amb els «elements més perillosos». L'objectiu d'aquest seguiment era expulsar a qualsevol persona que participés en reunions polítiques i sindicals i tots aquells que eren considerats «agitadors sota cobertura estrangera» o incitaven la revolta. Amb aquestes actuacions i en plena guerra freda, el govern francès es posicionava clarament en el bàndol occidental i col·laborava amb el règim franquista en la qüestió dels republicans comunistes. Molts d'ells ja estaven fixats com a clandestins o com a comunistes per les brigades policials. Per tant, a inicis de 1950, es disposava de registres molt exhaustius dels departaments més afectats (GUIXÉ 2002: 156).

Els expedients policials inclouen, així mateix, informació de totes les empreses, publicacions i altres activitats desenvolupades pels comunistes espanyols i les quals constituïrien els arguments utilitzats per ser acusats d'espionatge. Eren concebudes com les bases d'organització dels actes de resistència interior i van ser considerades un complot organitzat per l'URSS per atemptar contra les estructures capitalistes de l'Europa occidental.

Dos esdeveniments van provocar que l'operació policial «Bolero-Paprika» es posés en marxa: la descoberta d'un dipòsit d'armes a Barbazan, que havien estat utilitzades pels republicans espanyols en accions antifranquistes; i l'assassinat d'una refugiada catalana, Redempció Querol. Aquests van ser interpretats com a evidència de l'existència de xarxes d'espionatge soviètiques organitzades pels comunistes espanyols en territori francès (GUIXÉ 2002: 144).

El govern francès, per tant, en plena guerra freda, va dissenyar i executar un pla que tenia com a objectiu el seguiment, l'arrest i l'expulsió dels comunistes que es trobaven dins del seu territori, i això incloïa, de manera especial, els comunistes espanyols i catalans. En el focus de mira es trobaven el PCE i el PSUC.

L'operació Bolero-Paprika comprenia dues accions policials paral·leles: l'operació Bolero, dirigida contra els comunistes catalans i espanyols, que serien deportats principalment a Còrsega i Algèria (alguns serien conduïts directament a les fronteres amb l'Alemanya Federal), mentre que l'operació Paprika va ser dirigida contra els comunistes d'altres nacionalitats, deportats cap a l'est, via Estrasburg (cap a l'URSS, Polònia, República Txeca, Hongria o Itàlia) (GUIXÉ 2002: 159).

L'operació Bolero-Paprika comprenia dues accions policials paral·leles: l'operació Bolero, dirigida contra els comunistes catalans i espanyols, que serien deportats principalment a Còrsega i Algèria, mentre que l'operació Paprika va ser dirigida contra els comunistes d'altres nacionalitats, deportats cap a l'est via Estrasburg

---

¹⁰ Archives Départementales de Corse-du-Sud (ADCS), Dossier d'Étranger, cote 87WI, Sig. 19-187, 2 i 3.

¹¹ AHPCE. França. Organització PCE. Cuadros del partido. Sig. 97/1.2.

¹² ADHG. Cote 5681 W, 3, Dossier individual 185.

Els caps de la policia de la Direction Surveillance du Territoire i els Renseignements Généraux van planificar una actuació ràpida per detenir, en una matinada, tots els consignats en les llistes confeccionades pels serveis d'informació.

Alhora, el PCE, el PSUC i el PC d'Euskadi van ser il·legalitzats pel govern francès el setembre de 1950, i això va afectar tots els òrgans de difusió comunista, associacions i partits polítics vinculats.¹³ Aquesta actuació refermava els acords del Govern francès amb l'Espanya de Franco, en el marc de la lluita contra el comunisme internacional.

ACTUACIONS DEL 7 DE SETEMBRE DEL 1950

La Direction Surveillance du Territoire i els Renseignements Généraux van posar en marxa l'operació Bolero-Paprika, mobilitzant tots els seus efectius el 7 de setembre. Es va planificar com una acció per sorpresa, de manera que fossin arrestats tots els militants consignats en els llistats, cercant la màxima efectivitat per capturar els principals dirigents i el major nombre possible d'investigats. Sense alertar, però, l'opinió pública ni els mitjans de comunicació.

Les ordres d'execució de l'operació van ser les següents (GUIXÉ 2002: 156):

- 3:00 hores: Agrupació i avís del personal del cos de policia.
- 3:15 a 3:45 hores: Transport dels Comissaris de policia del seu domicili als barris corresponents.
- 4:00 hores: Transmissió de les llistes amb el nom i les adreces de les persones per ser detingudes.
- 04:15 hores: Constitució dels equips i transmissió de consignes.
- 04:30 hores: Partida dels equips constituïts per dirigir-se als llocs de les operacions.
- 04:30 hores: Posada a punt de les reserves d'efectius del CRS.
- 04:45 hores: Posada a punt de les ones urbanes de l'emissora de la policia.
- 05:00 hores: Inici de l'operació.

El dia 7, a les 5 de la matinada, les diferents brigades de policia es van dirigir al domicili dels investigats i de forma coordinada es van efectuar les detencions.

No van poder ser detingudes totes les persones consignades als llistats, ja que unes 75 van escapar de l'arrest. Els militants més significatius del PCE i del PSUC ja havien estat advertits i altres van tenir la sort d'escapar o no constaven en els llistats. Per tant, majoritàriament, van ser arrestats els comunistes menys representatius. Els únics detinguts amb càrrecs importants van ser Irene Falcó, Àngel Álvarez, el doctor Bonifaci i el general Luis Fernández. En la seva majoria, van ser deportats els comunistes que s'havien inscrit en les Agrupacions Guerrilleres i a les Amicals dels Antics Guerrillers, els caps de cèl·lules locals o departamentals, o altres militants amb menors responsabilitats (GUIXÉ 2002: 158).

L'Operació Bolero-Paprika va detenir 177 espanyols entre els dies 7 i 9 de setembre, en què la policia va configurar la primera estadística.

El 7 de setembre de 1950, a les 5 de la matinada, Josep Pach va ser detingut a Perpinyà, al número 12 del carrer Sainte Madeleine.¹⁴ Després d'un registre poc ortodox, va ser portat a la prefectura per ser interrogat. Una de les víctimes de l'arrest, però a Toulouse, el Dr. Bonifaci Mora (2009: 80-81)¹⁵ relata la seva experiència:

Decidiren escorcollar-nos fins als racons més íntims del cos. Ens van despullar totalment. Vam obeir i estiguérem com diuen que estaven Adam i senyora al Paradís terrenal. Els gendarmes —alguns amb guants, d'altres amb les mans nues— ens grapejaren. No varen trobar ni pistoles, ni metralladores, ni canons, ni dinamita, ni còctels molotov. Eren ja les quatre de la tarda i de menjar res de res; el més calent era a l'aiguera. Aleshores, els estómacs se sublevaren i fou unànime el crit de: «Volem menjar!». Ens donaren un xic de menjar i de veure i, ajaguts a terra, esperàrem hores i hores sense que ningú ens informés de què, quan i on.

Sense cap mena de garanties jurídiques, tots van ser portats al camp de Sables (a prop de Portet-sur-Garonne). El Dr. Bonifaci Mora (2009:79) ho reflecteix així en les seves memòries::

Quan la prefectura va acumular «proves» per fer-ne una carretada, ens portaren a Sables, un camp amb barraques, que quan la guerra els hitlerians el feien servir de camp de concentració. Hi vam arribar cap a les 8 del matí. I ja hi havia, com a la prefectura, uns quants espanyols més matiners. Cap a les 9 començaren la fitxa criminal: empremtes digitals dels deu dits de les mans, fotografia de front i de perfil, talla, etc. Quan ja vam ser fitxats, va començar l'interrogatori.

¹³ Veure GUIXE. (2008: 101), on es mostra un llistat de les associacions i òrgans de difusió que foren prohibits

¹⁴ AHPCE. Francia, Deportados por el gobierno francés, sign. 97/2.7 i Arxius de la Corse-du-Sud, Dossier d'Étranger, 87W1, 40

¹⁵ Josep Bonifaci i Mora (Llimiana, 1893 - Barcelona, 1989) fou un metge gastroenteròleg que s'afilià al PSUC a l'inici de la Guerra Civil i fou nomenat director general d'Assistència Social de la República. Metge personal de José Díaz (Secretari general del Partit Comunista d'Espanya). Cap dels serveis mèdics de l'Hospital Varsòvia, fou víctima de l'Operació Bolero-Paprika i deportat a Còrsega.

Ens deien a tots: «Vostès conspiren contra la pau en el país que generosament els ha concedit asil; la paciència ja se'ns ha acabat i no poden seguir vivint a França. Com que vostè és comunista, generosament li oferim portar-lo a l'altre cantó del teló d'acer, si no, el desterrarem als confins del desert, a Algèria».

Van ser fitxats, escorcollats, interrogats i acusats de conspiració comunista contra l'estat francès. Ningú els va explicar per què eren arrestats, ni van tenir oportunitats d'actuar en la seva defensa.

Els detinguts de la zona de l'Alta Garona, i dels departaments propers, van ser enviats a diferents destinacions: al camp de Sables a les 21:30 hores amb 92 detinguts, dels quals 82 foren dirigits a Toulon per a ser embarcats i 10 foren dirigits cap a les fronteres de l'Europa de l'Est; a Carcassone hi arribaren a la 01:30 hores 32 detinguts, dels quals 22 es van dirigir cap a Toulon i 10 a la frontera de l'est (GUIXÉ 2002: 157). Les detencions continuarien fins al dia 9.

Les ordres d'arrest i expulsió, donades pel Ministre de l'Interior el 4 de setembre de 1950, foren iguals per a tots els sospitosos consignats en les llistes.

DECRET:

Article 1. L'esmentat ha rebut l'ordre d'abandonar el territori francès.

Article 2.- Correspon a l'agent de Vigilància del Territori l'execució d'aquest decret. L'execució s'ha de fer, en cas de necessitat, fins i tot al domicili de l'expulsat, o al domicili del tercer que li donaria asil.

Fet a París, 4-9-50

L'ordre d'expulsió de Josep Pach¹⁶ diu el següent:

Considerant el decret de 18 de març de 1946.

Davant la dolenta informació recollida sobre el nomenat PAC ROSELLÓ José, nascut el 27 de febrer de 1911 a Lleida (Espanya) de nacionalitat espanyola [...] Considerant que la presència de l'esmentat estranger al territori francès és susceptible de comprometre l'ordre públic. [...] S'ha obligat a l'esmentat a abandonar el territori francès.

Segons s'indica en l'acta de detenció i escorcoll¹⁷ del seu domicili, el 7 de setembre, signada per Jean Claude Favre, de la Comissaria Central de Policia de Perpinyà, no es va trobar cap document que el comprometés o pogués ser utilitzat en la seva contra:

Ens traslladem aquest dia (7 de setembre) a les cinc

(hores) al domicili de l'anomenat PAC José, Rue Sainte Madeleine 12 de Perpinyà, on, en la seva constant presència, procedim a una visita domiciliària a l'única habitació que integra el pis on viu.

Durant aquesta operació, no descobrim cap document o objecte que pugui ser d'interès per al cas actual.

Malgrat tot fou detingut, atenent als informes de vigilància i seguiment que els Reseignements Generaux havien elaborat al llarg dels mesos anteriors i a l'ordre d'arrest que havia cursat el Prefecte dels Pirineus Orientals el dia 6.

El mateix dia 7 de setembre, als detinguts se'ls va fer signar una declaració, igual per a tots, en la qual se'ls informa que són expulsats de França i han de triar destinació. Les opcions són l'Europa de l'Est o la que les autoritats determinin, que serà Còrsega o Algèria.

Per tant, atenent a l'aplicació del mateix procediment, Josep Pach va ser interrogat i se li va notificar que era expulsat de França en virtut de les instruccions ministerials. Podia triar el destí de deportació i va haver de signar l'acceptació de l'expulsió:¹⁸

Notifiquem a aquest estranger que és expulsat del territori francès i, en conseqüència, ha de ser enviat a la frontera de l'EST o assignat a una residència en un lloc que li serà designat posteriorment.

Convidat a donar a conèixer la seva preferència, aquest estranger declara: [...] «Reconec que l'ordre d'expulsió que em comuniquen s'aplica a la meva persona. Vull ser deportat a la frontera de l'Est».

Però, en el mateix document, procedeix a rectificar la seva petició:

«Retorno a la meva primera decisió. Vull ser assignat en una residència que les autoritats franceses em fixaran més endavant».

La destinació que se li va assignar va ser Còrsega.

Com es pot extreure de les accions policials del dia 7, es van fer les detencions sense cap garantia legal; no van rebre cap explicació ni van tenir l'oportunitat de defensar-se.

En finalitzar la Segona Guerra Mundial, tots ells havien estat tractats com a «herois» per l'opinió pública francesa per la seva participació en la Resistència i en l'alliberament de França, i tenien reconegut el dret d'asil polític del govern francès. Es feia evident que la condició dels comunistes espanyols a França havia canviat.

¹⁶ ADCS, *Dossier d'Étranger*, 87W1, 40.

¹⁷ ADCS, *ibídem*.

¹⁸ ADCS, *ibídem*.

DEPORTACIÓ A CÒRSEGA

Emmanillats, van ser portats fins al port de Toulon, on embarcarien en direcció a Còrsega, a les bodegues del creuer Georges Leygues. En total, 61 detinguts espanyols van ser portats fins al port d'Ajaccio (Còrsega). Altres tindrien altres destins: 84 embarcarien cap a Algèria i 32 serien portats directament a les fronteres de països de l'Est (CHAUBIN 2014: 84).

L'arribada al port d'Ajaccio, el dia 9 de setembre, es va produir cap al migdia. Després dels comiats dels companys que continuaven viatge, se'ls va ubicar en un magatzem, a la base naval d'Aspretto, on se'ls donà de menjar, tenint cura que ningú se'ls acostés. Se'ls va retornar la documentació i els diners que durant l'operació els hi havien requisat i, aquells que no van tenir l'oportunitat d'agafar res, van rebre mil francs (GUIXÉ 2002: 185).

Se'ls va distribuir pels municipis de l'illa per ordre alfabètic i en nombre reduït, per afavorir les oportunitats d'allotjament i de feina, i els malalts van rebre l'atenció mèdica necessària.

Respecte al tracte rebut a l'arribada, Jaime Nieto López¹⁹ descriu la situació en una carta enviada al PCE:

*En Ajaccio (en la base marítima en que estábamos encerrados después de desembarcar en Córcega), el camarada Sánchez [...] me encargó de ir con un mutilado a ver al jefe de la fuerza a protestar del trato que nos daban y de que no nos habían dado de comer desde el día anterior y eran ya las 5 de la tarde, cosa que hice.*²⁰

Així, Josep Pach va ser enviat a Piedicroce, juntament amb els companys Jaime Nieto, Josep Niubò i Casimiro Rubio. L'ordre del Prefecte de la Corse del 9 de setembre de 1950²¹ especificava:

ARTICLE 1. El senyor PAC ROSELLÓ, José, està obligat a residir al municipi de PIEDICROCE.

ARTICLE 2. L'interessat està obligat a presentar-se diàriament a la Brigada de Gendarmeria de PIEDICROCE en els horaris fixats pel Cap de Brigada.

El missatge que els donaren en abandonar-los a l'illa fou «sou lliures —deien—, podeu buscar-vos feina, però sense sortir del poble. Presenteu-vos tots els dies a la gendarmeria local» (BONIFACI MORA 2009: 85). Ningú havia previst on viure ni com

sobreviure. La recança dels veïns provenia del missatge que eren gent molt perillosa, però altres no van fer cas i van oferir-se a ajudar. Van prestar-los casa, menjar i feines diverses per mostrar-los la seva hospitalitat.

Pels deportats començava una nova etapa: la supervivència en les noves destinacions, en les quals alguns van restar força temps (exemple d'això foren Trinitat Revoltó i Sebastià Piera, que van romandre a l'illa de Còrsega durant disset anys).

VIDA A CÒRSEGA

El que sabem de Josep Pach en la seva reclusió obligada a l'illa ha estat extret de les actes i informes realitzats per la Section Générale de la Sureté Nationale i que registrava el Commissaire de Police, el Chef du Service des Renseignements Generaux a Bastia.

En una acta de declaració, redactada el 5 de desembre de 1950,²² tres mesos després de la seva arribada, afirmava:

Vaig arribar a Piedicroce el 10 de setembre de 1950. Quan vaig arribar a aquest municipi, disponia de la suma de mil cinc-cents francs, dels quals un miler de francs se m'havien lliurat en desembarcar a Ajaccio per un funcionari francès.

Gràcies a la intervenció ràpida dels Gendarmes de Piedicroce, he pogut trobar, així com dos altres compatriotes, feina sense cap dificultat. En efecte, he estat contractat el 12 de setembre per Monsieur Antoine Colombani, propietari al poble de Pastoreccia, que m'allotja, m'alimenta i em dona tres mil francs mensuals.

Disposo d'una habitació neta a casa del meu cap on hi ha un llit de matrimoni que comparteixo amb un dels meus compatriotes. Tenim llençols i prou mantes. El menjar és saludable i abundant, i faig els menjars en família a la mateixa taula que el meu cap.

Estic dins la Comuna de Piedicroce on la tranquil·litat és completa; soc lliure de moure'm i no he tingut mai cap contrarietat.

La meva correspondència amb els meus pares, que viuen a Espanya, així com amb la meva amiga de Perpinyà, és regular i mai he experimentat el més mínim obstacle ni el menor control sobre aquest tema.

¹⁹ Jaime Nieto López, nascut a Albacete el 14 d'agost de 1913, àlies José Bolados Martínez, membre del Comitè Central del PCE en diverses etapes durant l'exili a França, va seguir un itinerari paral·lel a Josep Pach: tots dos van participar en activitats de resistència amb la UNE, van ser arrestats i empresonats a Toulouse com a conseqüència de l'operació «Reconquista de España», enviats a Buchenwald en el mateix comboi, alliberats i repatriats a França. Va ser víctima de l'operació Bolero-Paprika, arrestat a Toulouse, deportat a Còrsega (va compartir residència amb Pach), va acabar residint a Polònia, en la colònia espanyola a Varsòvia.

²⁰ AHPCE. Francia, Deportados por el gobierno francés, sign. 97/2.7 Biografia de Jaime Nieto.

²¹ ADCS, Dossier d'Étranger, 87W1, 40

²² ADCS, ibídem.

Des de la meua arribada a Piedicroce, he rebut cinc o sis paquets de Perpinyà que contenien sobretot roba i sabates i una comanda de diners de cinc mil francs que vaig rebre per correu sense cap dificultat.

Podeu adonar-vos del que us acabo de dir que el règim que se m'aplica a Piedicroce es pot considerar com un règim liberal perfectament tolerable.

Això és tot el que puc dir de la meua situació administrativa i material, tret que el meu únic desig és retornar a Perpinyà, on vivia anteriorment.

En un segon informe emès pel Commandant de la Brigada en data 22 de febrer de 1951, es descriu la situació en què es troba Josep Pach. De professió toneler, no disposava de feina ni ingressos i vivia en una situació de precarietat que posava en perill la seva subsistència a l'illa:²⁴

El Comandant de Brigada ha assenyalat que el subjecte espanyol PAC-ROSELLÓ porta una vida precària per la manca de feina a la comuna i l'inestabilitat laboral que ofereixen els Ponts et Chaussées.

Aquesta Administració el va acomiadar així com els seus compatriotes NIUBÒ i RUBIO, per manca de crèdit, per temps indefinit.

En no tenir reserva de diners, no podrà conservar l'allotjament adequat que tenia llogat.

PAC-ROSELLÓ és un home de bon caràcter i treballador, els empresaris del qual han quedat satisfets.

Gaudeix d'una reputació i manté bones relacions amb la població. No sembla que faci política.

La premsa i associacions vinculades als partits d'esquerra es feien ressò de la situació en la qual vivien els deportats i el Prefecte de l'illa va elaborar diversos informes sobre l'estat dels deportats i la reclamació de crèdits per mantenir les brigades policials. A això se sumaven les queixes i reclamacions dels espanyols: trencament de les unitats familiars, prohibició de viure en parella, tracte rebut durant els arrestos, la prohibició de desplaçar-se lliurement, etc. (GUIXÉ 2002: 175-177).

Aquesta situació va fer mobilitzar les autoritats per proposar una sortida als deportats: qui ho desitgés podria acollir-se com a refugiat polític a un dels tres països que oferiren asil: Polònia, Txecoslovàquia i Hongria.

El mes d'abril de 1951, un funcionari del Ministeri de l'Interior els informava que eren expulsats de França per sempre.

Així, al cap de poques setmanes, a Josep Pach se li va lliurar el

Titre d'Identité et de Voyage n° 20 i el visat de sortida, on consta com a país d'acollida Txecoslovàquia i amb validesa entre l'11 de juny de 1951 i el 13 de juliol de 1951.

NOU DESTÍ: POLÒNIA

Un total de 57 deportats van decidir deixar l'illa. Van embarcar els dies 19 i 20 de juny de 1951, en els vaixells polonesos Piast i Czech, en direcció a diverses destinacions: Polònia, Hongria i Txecoslovàquia (GUIXÉ 2002: 178 i 229).

Un primer vaixell, el Piast, va salpar de l'illa el 19 de juny de 1951 en direcció a Gibraltar. El Czech ho va fer l'endemà, el 20 de juny, vaixell de càrrega en el qual va viatjar Josep Pach.

En principi, Josep Pach havia optat per ser portat a Txecoslovàquia, segons es confirma en el seu Titre d'Identité, i amb visat concedit per l'ambaixada d'aquest país. Però el país d'acollida final va ser Polònia. (Fig. 2)

Fig. 2. Josep Pach i la seva dona, Maria Puig, a Polònia (fons familiar).

Josep Pach acabaria residint a Katowice, fins l'any 1959, en què retornà a Lleida. El dia 26 d'agost de 1959 desembarcaven, ell i la seva esposa, al port de Barcelona.

²³ ADCS, ibídem.

²⁴ ADCS, ibídem.

BIBLIOGRAFIA

BONIFACI MORA (2009): J. Josep Bonifaci Mora, *Entre Llimiana i les dues Europes del segle xx. Vida i exili d'un metge pallarès*, Tremp, Garsineu.

CHAUBIN (2014): Hélène Chaubin, «Étrangers ou agents de l'étranger?», dins Philippe Buton, Olivier Büttner i Michel Hastings (eds.), *La Guerre froide vue d'en bas*, París, Éditions du CNRS Editions, p. 73-88. En línia: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01257834> [Consulta: 24-04-2022]

GUIXÉ (2002): Jordi Guixé. *L'Europa de Franco. L'esquerra antifrancquista i la «caça de bruixes» a l'inici de la guerra freda (França 1943-1951)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

GUIXÉ (2008): Jordi Guixé, «Diplomàcia i repressió. La persecució hispano-francesa de l'exili republicà, 1937-1951», *Segle xx: Revista catalana d'història*, 1, p. 83-104. En línia: <https://revistes.ub.edu/index.php/seglexx/article/view/8110/10042> (Consulta: 22/04/2022).